

مقایسه طرحواره‌های ناسازگار اولیه و نیازهای اساسی نوجوانان ایتم و نوجوانان عادی

آذر میرزاجان تبریزی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف مقایسه طرحواره‌های ناسازگار اولیه و نیازهای اساسی در نوجوانان ایتم و نوجوانان عادی انجام شد. این پژوهش شامل طرح‌های توصیفی (از نوع همبستگی) و مقایسه‌ای می‌گردد. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه نوجوانان منطقه ۳ شهر تهران بود. از این تعداد، ۸۰ نوجوان که در مقطع هفتم، هشتم و نهم مشغول به تحصیل بودند به عنوان نمونه در نظر گرفته شد که ۴۰ نفر از آنان تیم و ۴۰ نفر عادی بودند. نمونه‌گیری هر دو گروه به صورت نمونه‌گیری در دسترس بود. نمونه‌های انتخاب شده به فرم کوتاه پرسشنامه طرحواره‌های ناسازگار اولیه و پرسشنامه نیازهای اساسی پاسخ دادند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از شاخص‌های آمار توصیفی مانند میانگین و انحراف معیار و شاخص‌های آمار استنباطی مانند تحلیل واریانس چندمتغیره استفاده شد. تحلیل داده‌ها نشان داد که از بین مولفه‌های طرحواره‌های ناسازگار اولیه مولفه‌های محرومیت هیجانی، رها شدگی، بی‌اعتمادی، شکست، از خودگذشتگی و بازداری هیجانی در سطح ($p < 0/05$) تفاوت معناداری در نوجوانان ایتم و عادی دارند. هم‌چنین نتایج حاکی از معنادار بودن تفاوت دو گروه در نیازهای اساسی در مولفه تفریح، عشق و نیاز به بقا بود ($p < 0/05$). تفاوت معنادار بین نوجوانان ایتم و عادی نشان‌دهنده این است که طرحواره‌های ناسازگار اولیه و نیازهای اساسی از مولفه‌های روان‌شناختی موثر در پدیدآیی مشکلات روانی در نوجوانان ایتم می‌باشد. بر این اساس فراهم کردن شرایطی مناسب در دوران کودکی جهت ارضای نیازهای اساسی نوجوانان ایتم برای رشد بهتر و مصونیت و پیشگیری از مشکلات روان‌شناختی در آنان ضروری است.

واژه‌گان کلیدی: طرحواره‌های ناسازگار اولیه، نیازهای اساسی، نوجوانان، ایتم.

۱- کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

مقدمه

خانواده دربرگیرنده عمیق‌ترین پیوندهای روانی و اجتماعی است، به گونه‌ای که سلامت آن سلامت همه جانبه فرد و جامعه را به دنبال دارد (درین، لوزک، بیکمن، کوتسینوک و برون، ۲۰۱۲). خانواده کانون اصلی فرآیند اجتماعی شدن فرد را شکل می‌دهد. در شکل - گیری نگرش‌ها، ارزش‌ها و باورداشت‌های فرد نقش اصلی را بر عهده دارد و بر نوع روابط فرد با سایر افراد، عوامل و نهادهای اجتماعی تاثیر می‌گذارد (نارجیسو، بیکر، ولف، یول، سایمون، اسپیریتو و پرینستون، ۲۰۱۲). عملکرد نامناسب خانواده و والدین در اثر جدایی یا فوت ایشان می‌تواند موجب سوق دادن نوجوانان به مشارکت در رفتارهای پرخطر، افت کیفیت زندگی و کاهش رضایتمندی کلی او گردد. نوجوانانی که در خانواده‌های تک والدینی زندگی می‌کنند، نوجوانان بی‌سرپرست یا ایتم بیش از سایر نوجوانان در معرض خطر رفتارهای انطباقی قرار دارند (اکرودودو، ۲۰۱۰). هم‌چنین این نوجوانان به دلیل عدم ارضای نیازهای هیجانی اساسی ممکن است از طرحواره‌های ناسازگار زیادی استفاده کنند (کولایی، صالحی، روشن چسلی و فلسفی‌نژاد، ۱۳۹۴).

طرحواره‌های ناسازگار اولیه، الگوها یا درون مایه‌های عمیق و فراگیری هستند که از خاطرات، هیجان‌ها، شناخت‌واره‌ها و احساسات بدنی تشکیل شده‌اند و نقش عمده‌ای در چگونگی تفکر، احساس و ارتباط با دیگران ایفا می‌کنند (یانگ، ۲۰۰۳). به عبارت دیگر طرحواره‌ها چگونگی مفهوم‌سازی یک شخص را از مجموعه‌ای از محرک‌ها نشان می‌دهند (تیم، ۲۰۱۰؛ ویلیامز و بارق، نوکرا و گری، ۲۰۰۹؛ تن، مارفا و دیدرک، ۲۰۱۰). طرحواره‌های ناسازگار اولیه، طی دوران کودکی شکل گرفته و در سیر زندگی تداوم

1. Doran, N., Luczak, S. E., Bekman, N., Koutsenok, I., & Brown, S. A

2. Nargiso, J. E., Becker, S. J., Wolff, J. C., Uhl, K. M., Simon, V., Spirito, A., & Prinstein, M. J

3. Okrodudu

4. Young

5. Thimm

6. Williams, L. E., Bargh, J. A., Nocera, C. C., & Gray, J. R

7. Tan, T. X., Marfo, K., & Dedrick, R. F

یافته‌اند، در مورد خود و رابطه با دیگران هستند و به شدت ناکارآمد هستند (یانگ و همکاران، ۲۰۰۷). این طرحواره‌ها، خود را از طریق تحریف‌های شناختی، الگوهای زندگی خودشکنانه و سبک‌های کنار آمدن ناسازگارانه تداوم می‌بخشند و به طور مستقیم و غیر-مستقیم منجر به پریشانی روان‌شناختی و اختلالات شخصیت می‌شوند (تیم، ۲۰۱۰). در مدل یانگ (۱۹۹۴)، هجده طرحواره بر طبق پنج نیاز هیجانی ارضا نشده تقسیم می‌شوند که آن‌ها را حوزه‌های طرحواره می‌نامند: حوزه اول: بریدگی و طرد^۱ (عدم ارضای نیاز به ثبات، امنیت، محبت، عشق و تعلق خاطر)، حوزه دوم: خودگردانی و عملکرد مختل^۲ (افراط و تفریط در حمایت از کودک و کاهش اعتماد به نفس کودک)، حوزه سوم: محدودیت‌های مختل^۳ (مشکل در ارتباط با احترام به حقوق دیگران، همکاری کردن، متعهد بودن یا دستیابی به اهداف بلندمدت)، حوزه چهارم: دیگر جهت‌مندی^۴ (توجه بیش از حد به دیگران و عدم رسیدگی به ارضای نیازهای خود)، حوزه پنجم: گوش به زنگی بیش از حد و بازداری^۵ (واپس زنی احساسات و تکانه‌های خودانگیخته و عمل طبق قواعد انعطاف ناپذیر و درونی شده خود) (یانگ، ۱۹۹۴؛ به نقل از حسینی، پاکیزه و سالاری فر، ۱۳۹۲).

از آنجایی که طرحواره‌های ناسازگار اولیه از بنیادی‌ترین مولفه‌های شناختی محسوب می‌شوند و حتی گاهی اوقات پیش از آنکه کودک زبان را بیاموزد، شکل می‌گیرند (طرحواره‌های پیش‌کلامی)، اغلب نفوذ خود را بر سیستم پردازش اطلاعات در زیر آستانه هوشیاری اعمال می‌کنند و حالتی خودآیند دارند؛ این ارتباط به حدی است که درمانگران معتقدند در زمان فعال شدن طرحواره‌های ناسازگار، فنون فراشناختی با حالات هیجانی خود مقابله کرده، از تحریف اطلاعات محیط توسط طرحواره‌ها جلوگیری می‌کنند. تحقیقات کنونی مشخص ساخته‌اند که طرحواره‌ها بر شیوه‌های پردازش شناختی اثرگذار بوده، فرد

1. disconnection & rejection

2. impaired autonomy & performance domain

3. impaired limits

4. other-directedness

5. overvigilance & inhibition

را نسبت به آسیب‌های روانی آسیب‌پذیر می‌سازند (کاملی، قنبری‌هاشم‌آبادی، محمدیان شعرباف، ۱۳۹۰).

از طرفی دیگر عامل مهمی که از خانواده و عملکرد خانواده تاثیر می‌پذیرد ارضای نیازهای اساسی زندگی می‌باشد. طبق اصل تئوری انتخاب انسان با پنج نیاز اساسی بقاء (غذا، هوا، راحتی، آرامش و نیاز جنسی)، عشق و تعلق (یعنی داشتن روابط صمیمانه با دیگران، توجه داشتن به روابط خانوادگی، کاری و آشنایی است)، قدرت (به معنای زور یا سوء استفاده از دیگران نیست، بلکه شامل تلاش کردن، مطرح بودن، عزت نفس و خودکارآمدی است)، آزادی (یعنی کنترل راه و روش زندگی، نیاز به استقلال، توانایی ایجاد کردن، کشف کردن و اظهار نظر و بیان است) و لذت (شامل احساس لذت بردن، رسیدن به لذت در کار، حس شوخ طبعی و یا مشغول کاری شدن با علاقه قلبی است) متولد می‌شود. در واقع این نیازها محرک انسان‌ها بوده و به رفتار ایشان جهت می‌دهند (دوبا، جیل، گراهام، بریتزمن و میناترا، ۲۰۰۹). گلاسر، علت تمام مشکلات روان‌شناختی را در انتخاب‌های افراد و عدم مسئولیت فرد در ارضای نیازهای خودش می‌داند. پژوهش‌های گوناگون نشان دادند که هرچه نیازهای اساسی نزد افراد بیشتر مورد توجه قرار گیرد، سطح کیفی زندگی آنان هم از حیث فردی و هم از حیث اجتماعی افزایش می‌یابد که این امر می‌تواند بر جنبه‌های روانشناختی آنان اثر مثبتی بگذارد به طوری که ارضای این نیازها، باعث افزایش سطح کیفی زندگی و در نتیجه گسترش تعاملات افراد شود (لوید^۲، ۲۰۰۵؛ شلدون و نیمیک^۳، ۲۰۰۶؛ و چن و چانگ^۴، ۲۰۱۵). توجه نکردن به نیازهای اساسی می‌تواند سطح سلامت روحی و روانی افراد جامعه و به ویژه در نوجوانانی که یتیم هستند یا در خانواده‌های تک والدینی زندگی می‌کنند، به دلیل مسئولیت‌های بسیار زیاد زندگی، کاهش دهد و نیز سبب شود که فرد احساس مثبت در مورد آینده را از دست داده و باعث

1. Duba, D., Jill, D., Graham, M. A., Britzman, M., & Minatrea, N

2. Loyd, B. D

3. Sheldon, K. M., & Niemiec, C. P

4. Chen, K. C., & Jang, S. J

شود که سطح سلامت روانی و به عبارتی بهزیستی روانی آنان تنزل یابد. حال با توجه به اهمیتی که ارضای نیازهای اساسی در زندگی افراد دارد و از طرف دیگر با توجه به اینکه نوجوانان ایتم به دلیل مشکلات اجتماعی و اقتصادی که با آن روبرو هستند، نیازمند بررسی نیازهای اساسی و طرحواره‌های ناسازگار هستند، بنابراین، پژوهش حاضر با هدف مقایسه طرحواره‌های ناسازگار اولیه و نیازهای اساسی در نوجوانان ایتم و نوجوانان عادی انجام شد.

روش

پژوهش حاضر توصیفی از نوع همبستگی و به لحاظ نحوه جمع‌آوری داده‌ها از نوع پس‌رویدادی (علی-مقایسه‌ای) بود. جامعه نوجوانان ایتم شامل کلیه نوجوانان دختر و پسر یتیم منطقه ۳ شهر تهران بودند که در مقطع متوسطه اول در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم تحصیل می‌کردند و تحت پوشش اداره کمیته امداد امام خمینی شهر تهران بودند و جامعه نوجوانان عادی شامل کلیه نوجوانان دختر و پسر منطقه ۳ شهر تهران بود که در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم مشغول به تحصیل بودند و از بدو تولد نزد والدین خود زندگی می‌کردند.

نمونه‌گیری نوجوانان ایتم به صورت در دسترس صورت پذیرفت؛ به این صورت که با توجه به همکاری مدیران مدارس لیست دانش‌آموزانی که تحت پوشش کمیته امداد بودند، بررسی و ۴۰ دانش‌آموز یتیم با توجه به ملاک‌های ورود به پژوهش انتخاب شدند. ملاک‌های ورود شامل: رضایت آگاهانه، حداقل یک سال از فوت پدر گذشته باشد، اطمینان از رازداری و ملاک‌های خروج شامل دارا بودن سن بالای ۱۸ سال، ناقص پر کردن پرسشنامه‌ها بود. نمونه‌گیری نوجوانان عادی نیز به صورت در دسترس انجام شد؛ به این صورت که با توجه به رضایت و همکاری دانش‌آموزان تعداد ۴۰ نفر از دو گروه نوجوانان ایتم و نوجوانان عادی و در مجموع ۸۰ نفر انتخاب شدند. سپس پرسشنامه طرحواره‌های

ناسازگار و نیازهای اساسی بین این دانش‌آموزان توزیع و پس از تکمیل پرسشنامه اطلاعات وارد نرم افزار SPSS نسخه ۲۱ شده و مورد تحلیل قرار گرفت. به منظور تحلیل داده‌ها از تحلیل واریانس چند متغیره استفاده شد.

ابزارهای پژوهش

نسخه کوتاه پرسشنامه طرحواره یانگ (YSQ-SF)^۱: این پرسشنامه ابزاری خود-گزارش‌دهی برای سنجش طرحواره‌هاست که توسط یانگ و براون (۱۹۹۴) طراحی شده- است. پرسشنامه ۷۵ سوال دارد که به صورت ۵ حوزه (بریدگی و طرد^۲، خودگردانی و عملکرد مختل^۳، محدودیت‌های مختل^۴، هدایت شدن توسط دیگران^۵، هوشیاری افراطی و بازداری^۶) طبقه‌بندی می‌شود و ۱۵ طرحواره ناسازگار اولیه (بی‌اعتمادی^۷، رهاشدگی^۸، محرومیت هیجانی^۹، انزوای اجتماعی^{۱۰}، نقص^{۱۱}، وابستگی/ بی‌کفایتی^{۱۲}، خود تحول نیافته/ گرفتار^{۱۳}، آسیب‌پذیری نسبت به ضرر و بیماری^{۱۴}، شکست^{۱۵}، استحقاق و بزرگ‌منشی^{۱۶}، خویشنداری و خودانضباطی ناکافی^{۱۷}، اطاعت^{۱۸}، ایثار^{۱۸}، بازداری هیجانی^۲، معیارهای سرسختانه و عیب‌جویی افراطی^۳) را می‌سنجد (آهی، محمدی‌فر و بشارت، ۱۳۸۶).

¹ Young schema questionnaire (short form)

² Disconnection & Rejection

³ Impaired autonomy & performance

⁴ Impaired limits

⁵ Other-directedness

⁶ Overvigilance/ Inhibition

⁷ Mistrust

⁸ Abandonment

⁹ Emotional deprivation

¹⁰ Social isolation

¹¹ Defectiveness

¹² Incompetence/Inadequacy

¹³ Undeveloped self/Enmeshment

¹⁴ Vulnerability to harm or illness

¹⁵ Failure

¹⁶ Entitlement/Grandiosity

¹⁷ Insufficient self-discipline

¹⁸ subjugation

هر یک از ۷۵ عبارت این پرسشنامه در مقیاس لیکرت ۶ نقطه‌ای (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) نمره‌گذاری می‌شود. نمره هر فرد در هر طرحواره با جمع نمرات ۵ سوال مربوط به آن طرحواره حاصل می‌شود. نمره بالا نشان‌دهنده حضور پررنگ‌تر طرحواره ناکارآمد است، حداقل نمره برای هر طرحواره ۵ و حداکثر آن ۲۵ می‌باشد. می‌توان برای هر پرسشنامه یک نمره کلی تعریف کرد که حاصل جمع نمرات فرد در ۱۵ طرحواره بوده و دامنه آن بین ۷۵ تا ۳۷۵ می‌باشد (دیوانداری، آهی، اکبری و مهدیان، ۱۳۸۸). اولین پژوهش جامع در مورد ویژگی‌های روان‌سنجی این طرحواره‌ها را جونز و اسمیت (۱۹۹۵)؛ به نقل از سیفی‌زاده، زارعی محمود آبادی، بخشایش، ۱۳۹۸) انجام دادند و ضریب آلفای کرونباخ در جمعیت غیربالینی برای خرده مقیاس‌های این پرسشنامه بین ۰/۵ تا ۰/۸۲ به دست آمد. همچنین این پژوهشگران نشان دادند که این پرسشنامه با مقیاس‌های پریشانی روان‌شناختی و اختلالات شخصیت همبستگی بالایی دارد و بنابراین از روایی مطلوبی برخوردار است. این پرسشنامه در ایران توسط آهی (۱۳۸۵) ترجمه و اجرا شده و همسانی درونی آن بر حسب آلفای کرونباخ در گروه مونث ۰/۹۷ و در گروه مذکر ۰/۹۸ گزارش شده است.

پرسشنامه نیازهای اساسی: ویلیام گلاسر پنج نیاز اساسی را در انسان‌ها مورد مطالعه قرار داد که گنجایش هر کدام در انسان‌ها ممکن است متفاوت باشد. پنج نیاز اساسی عبارت‌اند از نیاز به بقا، نیاز به عشق، نیاز به آزادی، نیاز به قدرت و پیشرفت و نیاز به تفریح. این پرسشنامه به طور اولیه توسط صاحبی، نماینده موسسه ویلیام گلاسر در ایران، طراحی شده است. این پرسشنامه از ۳۵ سوال تشکیل شده است، به طوری که هر یک از نیازهای اساسی پنج‌گانه، ۷ سوال را در بر می‌گیرد. هر یک از گزینه‌ها به طیف لیکرت ۵ درجه‌ای (۱ بسیار کم، ۲ کم، ۳ متوسط، ۴ زیاد، ۵ بسیار زیاد) نمره‌گذاری می‌شود (کاظمی، کاکاوند، جلالی و جوادی، ۱۳۹۷). پایایی این پرسشنامه برای جمعیت مردان، به شیوه

¹ Self-sacrifice

² Emotional inhibition

³ Unrelenting standards/Hypercriticalness

آلفای کرونیباخ ۹۰ درصد و به شیوه دونیمه‌سازی ۸۳ درصد و برای زنان به روش آلفای کرونیباخ ۷۸ درصد و به شیوه دونیمه‌سازی ۶۵ درصد محاسبه شده است (وزیری، ۱۳۹۴). پایایی پرسشنامه نیز در پژوهش رحیمی، آتش‌پور، گل‌پرور، (۱۳۹۸) با استفاده از آلفای کرونیباخ ۹۰ درصد و برای خرده مقیاس‌های بقا ۶۴ درصد، عشق و محبت ۸۱ درصد، آزادی و پیشرفت ۷۴ درصد، قدرت ۷۱ درصد و لذت و تفریح ۸۲ درصد به دست آمده است.

یافته‌ها

میانگین سنی گروه نوجوانان ایتم ۱۴ سال ۵ ماه و میانگین سنی نوجوانان عادی ۱۴ سال ۲ ماه بود. از نظر پایه تحصیلی نیز در گروه ایتم ۴۰ درصد پایه سوم، ۲۵ درصد پایه دوم و ۳۵ درصد پایه اول بودند. در گروه نوجوانان عادی نیز ۵۰ درصد سوم، ۳۰ درصد دوم و ۲۰ درصد پایه اول بودند.

به منظور بررسی فرضیه‌های پژوهش از تحلیل واریانس چند متغیری استفاده شد. پیش شرط اجرای این آزمون برقراری چند مفروضه است که از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف برای نرمال بودن داده‌ها برای مقیاس‌های پژوهش استفاده شد که حاکی از نرمال بودن داده‌ها بود ($P > 0/05$). از دیگر پیش‌فرض‌های مهم آزمون تحلیل واریانس چند متغیره این است که ماتریس‌های کوواریانس در هر یک از گروه‌های متغیرها باید همگن باشد. تشخیص همگن بودن این ماتریس‌های کوواریانس را آزمون ام باکس انجام می‌دهد. در این پژوهش نتایج حاکی از تساوی کوواریانس‌ها در متغیرهای پژوهش بود ($F = 0/456$ ، $P > 0/05$). برای اثبات شیب همگنی رگرسیون مقدار F تعامل بین متغیر همپراش و مستقل محاسبه گردید که نتایج معنادار نبودن این شاخص را نشان داد ($P > 0/05$).

جدول ۱. نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره زیرمقیاس‌های طرحواره‌های ناسازگار در دو گروه نوجوانان ایتم و عادی

متغیر	گروه	حجم نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	F	درجه آزادی	سطح معناداری	اندازه اثر
محرومیت هیجانی	یتیم	۴۰	۱۳/۱۵	۰/۹۰	۶/۷۸	۱-۷۸	۰/۰۰۱	۰/۳۵
	عادی	۴۰	۸/۴۵	۰/۳۲				
رهاشدگی	یتیم	۴۰	۱۸/۳۵	۱/۱۲	۷/۷۴	۱-۷۸	۰/۰۰۱	۰/۳۸
	عادی	۴۰	۱۲/۴۵	۰/۸۹				
بی‌اعتمادی	یتیم	۴۰	۱۶/۸۷	۱/۱۴	۷/۴۵	۱-۷۸	۰/۰۰۱	۰/۲۵
	عادی	۴۰	۱۲/۱۸	۱/۰۱				
بیگانگی اجتماعی	یتیم	۴۰	۲۲/۷۸	۱/۴۵	۵/۱۷	۱-۷۸	۰/۰۰۵	۰/۲۵
	عادی	۴۰	۱۶/۴۵	۱/۲۰				
شرم	یتیم	۴۰	۱۵/۳۶	۰/۹۸	۵/۸۷	۱-۷۸	۰/۰۲۲	۰/۲۶
	عادی	۴۰	۱۲/۴۴	۰/۹۰				
شکست	یتیم	۴۰	۱۸/۷۸	۱/۴۵	۶/۹۲	۱-۷۸	۰/۰۳۵	۰/۲۲
	عادی	۴۰	۱۵/۴۸	۱/۱۲				
وابستگی	یتیم	۴۰	۱۷/۳۲	۰/۸۹	۰/۸۹۴	۱-۷۸	۰/۸۴۵	۰/۰۲۵
	عادی	۴۰	۱۷/۲۶	۱/۰۸				
آسیب‌پذیری نسبت به ضرر خود نیافته	یتیم	۴۰	۱۲/۸۹	۰/۴۵	۰/۲۵۶	۱-۷۸	۰/۹۴۵	۰/۰۲۲
	عادی	۴۰	۱۳/۸۹	۰/۵۶				
تحول نیافته	یتیم	۴۰	۱۵/۷۸	۱/۰۵	۱/۲۵	۱-۷۸	۰/۶۵۰	۰/۰۸
	عادی	۴۰	۱۴/۴۵	۰/۹۸				
اطاعت از	یتیم	۴۰	۹/۱۸	۰/۲۲	۰/۵۶۲	۱-۷۸	۰/۷۸۹	۰/۰۷
	عادی	۴۰	۸/۸۷	۰/۳۶				
	یتیم	۴۰	۱۵/۷۸	۱/۱۵	۰/۳۶۱	۱-۷۸	۰/۷۸۶	۰/۰۵

				۱/۳۵	۱۵/۴۵	۴۰	عادی	خودگذشتگی
				۰/۸۸	۱۷/۳۲	۴۰	یتیم	بازداری
۰/۲۵	۰/۰۰۵	۱-۷۸	۸/۴۵	۰/۹۲	۱۴/۱۰	۴۰	عادی	هیجانی
				۱/۳۶	۱۷/۳۶	۴۰	یتیم	معیارهای
۰/۰۱۵	۰/۴۸۵	۱-۷۸	۰/۸۵۴	۱/۴۵	۱۷/۴۵	۴۰	عادی	سرسختانه
				۱/۶۲	۱۸/۷۸	۴۰	یتیم	استحقاق
۰/۱۸	۰/۰۲۵	۱-۷۸	۲/۳۶۱	۱/۳۵	۱۶/۴۵	۴۰	عادی	
				۰/۳۹	۹/۱۲	۴۰	یتیم	خودانضباطی
۰/۱۲	۰/۰۲۵	۱-۷۸	۱/۰۱					ناکافی

نتایج جدول ۱ حاکی از آن بود که بین دو گروه نوجوانان ایتم و عادی در مولفه‌های محرومیت هیجانی ($F(1,78) = 6/78, P < 0/001$) و ($\text{Partial } \eta^2 = 0/35$)، رها شدگی ($F(1,78) = 7/74, P < 0/001$) و ($\text{Partial } \eta^2 = 0/38$)، بی‌اعتمادی ($F(1,78) = 5/17, P < 0/005$) و ($\text{Partial } \eta^2 = 0/25$) و ($F(1,78) = 7/74, P < 0/001$) و ($\text{Partial } \eta^2 = 0/38$)، بیگانگی اجتماعی ($F(1,78) = 5/17, P < 0/005$) و ($\text{Partial } \eta^2 = 0/25$) و ($F(1,78) = 5/78, P < 0/022$) شرم ($\text{Partial } \eta^2 = 0/25$) و ($F(1,78) = 6/92, P < 0/033$) شکست ($\text{Partial } \eta^2 = 0/26$) و ($F(1,78) = 8/45, P < 0/005$) بازداری هیجانی ($\text{Partial } \eta^2 = 0/26$) و ($F(1,78) = 8/45, P < 0/005$) تفاوت معناداری وجود داشت و بیشترین میزان طرحواره‌های ناسازگار در گروه نوجوانان ایتم بود.

جدول ۲. نتایج تحلیل واریانس چندمتغیره زیرمقیاس‌های نیازهای اساسی در دو گروه نوجوانان ایتم و عادی

متغیر	گروه	حجم نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	F	درجه آزادی	سطح معناداری	اندازه اثر
نیاز به بقا	یتیم	۴۰	۳۹/۴۷	۶/۵۷	۹/۰۸	۱-۷۸	۰/۰۰۱	۰/۲۷
	عادی	۴۰	۲۶/۲۱	۶/۷۸				
نیاز به عشق	یتیم	۴۰	۴۲/۶۵	۵/۸۳	۱۶/۲۴	۱-۷۸	۰/۰۰۱	۰/۱۷
	عادی	۴۰	۳۲	۴۶/۹۳				
نیاز به آزادی	یتیم	۴۰	۲۶/۵۳	۴/۸۳	۰/۴۶۵	۱-۷۸	۰/۵۴۶	۰/۰۵
	عادی	۴۰	۲۵/۳۴	۳/۶۲				
نیاز به تفریح	یتیم	۴۰	۲۲/۵۳	۵/۶۱	۴/۸۲	۱-۷۸	۰/۰۲۹	۰/۱۲
	عادی	۴۰	۲۰/۶۸	۶/۱۶				
نیاز به قدرت	یتیم	۴۰	۲۵/۱۴	۴/۳۳	۷۰/۶۹	۱-۷۸	۰/۴۵۶	۰/۰۶
	عادی	۴۰	۲۵/۴۴	۰/۹۰				

نتایج جدول ۲ حاکی از آن بود که بین دو گروه نوجوانان ایتم و عادی در مولفه‌های نیاز به بقا ($P < 0/001$)، $F(1,78) = 9/08$ ، $\eta^2 = 0/27$ (Partial)، نیاز به عشق ($P < 0/001$)، $F(1,78) = 16/24$ ، $\eta^2 = 0/17$ (Partial)، نیاز به تفریح ($P < 0/029$)، $F(1,78) = 4/82$ ، $\eta^2 = 0/12$ (Partial) تفاوت معناداری وجود داشت و بیشترین میزان نیازهای اساسی در گروه نوجوانان ایتم بود.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که بین نوجوانان ایتم و عادی در طرحواره‌های ناسازگار اولیه در مولفه‌های محرومیت هیجانی، رها شدگی، بی‌اعتمادی شکست، از خودگذشتگی و بازداری هیجانی تفاوت وجود دارد. هم‌چنین مقایسه میانگین گروه‌ها نشان داد که میانگین نمرات نوجوانان ایتم در مقایسه با نوجوانان عادی در مولفه‌های محرومیت

هیجانی، رها شدگی، بی‌اعتمادی، شکست، از خودگذشتگی، بازداری هیجانی بیشتر و در مولفه معیارهای سرسختانه کمتر می‌باشد. در سایر مولفه‌ها بین دو گروه تفاوت معناداری مشاهده نگردید. یافته‌های به دست آمده با پژوهش خدابخشی و همکاران (۱۳۹۳)، سسرو^۱ و همکاران (۲۰۰۴)، قدسی و همکاران (۱۳۹۳) و ابراهیم و همکاران (۲۰۱۳) همسو بود. با این توضیح که در پژوهش خدابخشی و همکاران (۱۳۹۳) بین دو گروه نوجوانان پرورشگاهی و غیرپرورشگاهی در خرده‌مقیاس‌های محرومیت هیجانی، رهاشدگی / بی‌ثباتی، بی‌اعتمادی / بد رفتاری، انزوای اجتماعی / بیگانگی، نقص / شرم، شکست، وابستگی / بی‌کفایتی، آسیب‌پذیری نسبت به خود و اطاعت تفاوت معنادار وجود داشت. پژوهش سسرو و همکاران (۲۰۰۴) نشان داد که بین طرحواره‌های ناسازگار اولیه با مورد بی‌توجهی و غفلت قرار گرفتن و بد رفتاری در دوران کودکی رابطه معناداری وجود دارد و هم‌چنین قدسی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان رابطه انگیزه پیشرفت با طرحواره‌های ناسازگار اولیه و جو عاطفی خانواده، به این نتیجه دست یافتند که مولفه جو عاطفی خانواده قابلیت پیش‌بینی طرحواره‌های ناسازگار اولیه را دارد.

در تبیین این یافته می‌توان گفت که طرحواره‌های ناسازگار اولیه، الگوها یا درون مایه‌های عمیق و فراگیری هستند که از خاطرات، هیجان‌ها، شناخت واره‌ها و احساسات بدنی تشکیل شده‌اند و طی دوران کودکی شکل گرفته و در سیر زندگی تداوم یافته‌اند (یانگ و همکاران، ۲۰۰۷). با توجه به اهمیت وجود خانواده در سرپرستی فرزندان، می‌توان انتظار داشت که نوجوانانی که در کنار والدین خود زندگی می‌کنند، با نوجوانانی که بنا به دلایل مختلف یکی از اعضای خانواده خود را از دست داده‌اند یا از خانواده خود جدا شده‌اند و در مراکز نگهداری از بچه‌های بی‌سرپرست و پرورشگاه‌ها به سر می‌برند، در بسیاری رفتارها و ویژگی‌های شخصیت تفاوت داشته باشند (خدابخشی و همکاران، ۱۳۹۳). یکی از مفاهیمی که مکانیزم‌های زیربنایی در پدیدآیی رفتارهای اجتماعی را تبیین می‌کند،

1. Cecero, J. J

نظریه طرحواره‌های ناسازگار اولیه است (یانگ و همکاران، ۲۰۰۷). بنابراین دور از انتظار نیست که طرحواره‌های ناسازگار اولیه، در میان نوجوانان ایتم نسبت به نوجوانان عادی بیشتر باشد. این نتیجه ممکن است مربوط به فقدان والدین، ضربه جدایی، یا کمبود اعتماد و امنیت در اوایل کودکی، اثر جابجایی و زندگی کردن با یک والد و احساس محرومیت هیجانی باشد (ابراهیم و همکاران، ۲۰۱۳). یکی از ریشه‌های تحولی طرحواره‌های ناسازگار اولیه، عدم ارضای نیازهای هیجانی اساسی است. یانگ معتقد است که طرحواره‌های ناسازگار اولیه، اغلب به دلیل ارضا نشدن پنج نیاز تحولی دوران کودکی: (۱) دلبستگی ایمن به دیگران (شامل نیاز به امنیت، ثبات، محبت، حمایت و پذیرفتن)، (۲) خودمختاری، کفایت و حس هویت، (۳) آزادی در بیان نیازها و هیجان‌های منطقی و سالم، (۴) خودانگیختگی و تفریح، (۵) محدودیت‌های واقع‌بینانه و خویش‌داری به وجود می‌آیند (یانگ و همکاران، ۲۰۰۷). در مورد نوجوانان ایتم مخصوصاً نیاز دلبستگی ایمن به دیگران با توجه به محیط و شرایط زندگی، مشکلات اقتصادی عدم دسترس بودن اولیا و همچنین پاسخدهی نامناسب آنها، ارضا نمی‌شود. در نتیجه زندگی در عدم حضور اولیا در کنار نوجوانان می‌تواند رشد طرحواره‌های ناسازگار را در این نوجوانان تسریع کنند (ابراهیم و همکاران، ۲۰۱۳).

همچنین یافته‌های پژوهشی در مورد نیازهای اساسی نشان داد که در مولفه تفریح، عشق و نیاز به بقا بین دو گروه تفاوت معنی‌داری وجود دارد و چون میانگین گروه نوجوانان ایتم بیشتر بوده این فرضیه که نوجوانان ایتم نیاز بیشتر به تفریح، عشق و بقا نسبت به گروه نوجوانان عادی دارد تایید می‌شود. یافته‌هایی که بتوان نتایج پژوهش حاضر را با نتایج پژوهش‌های دیگر مقایسه کرد در ادبیات پژوهش یافت نشد. ولی می‌توان به صورت غیر مستقیم با نتایج (لوید، ۲۰۰۵؛ شلدون و نمیک، ۲۰۰۶؛ و چن و چانگ، ۲۰۱۵) همسو دانست. در تبیین یافته‌های این قسمت باید گفت نوجوانانی که در خانواده‌های بی‌سرپرست یا تک والد زندگی می‌کنند و یتیم هستند، به دلیل مشکلات اقتصادی که با آن مواجه

هستند و به دلیل نبودن و برآورده نشدن نیازهای جسمانی‌شان همیشه احساس خطر کرده و این باعث می‌شود که نیاز برای بقا برای این گروه نسبت به نوجوانان عادی مهم‌تر باشد. از طرف دیگر نوجوانان ایتم به دلیل اینکه پدر خود را از دست داده‌اند این خلاء عاطفی را در زندگی خود احساس می‌کنند و از طرفی در بعضی مواقع مادر به دلیل اینکه سرپرست این خانواده است، مجبور است برای تامین مایحتاج زندگی شاغل باشد. در نتیجه چون، در این گروه نیازهای عاطفی و دلبستگی به صورت کامل برآورده نمی‌شود، آنها احساس نیاز بیشتر به عشق دارند. از طرف دیگر این نوجوانان بنا به شرایط زندگی که دارند نسبت به گروه نوجوانان عادی نیاز به تفریح آنها کمتر برآورده می‌شود؛ پس جای تعجب ندارد که نمره آنها در نیازهای بقا، تفریح و عشق پایین‌تر از گروه عادی باشند.

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به ابزارهای سنجش اشاره کرد، به دلیل اینکه در سنجش طرحواره‌های ناسازگار و نیازهای اساسی فقط از فرم خود گزارش‌دهی نوجوانان استفاده شد و امکان ارزیابی چند وجهی این متغیرها از طریق مصاحبه و مشاهده وجود نداشت، در تعمیم نتایج احتیاط بیشتری صورت گیرد. در پژوهش حاضر اثر متغیر جنسیت مورد بررسی قرار نگرفته و در گروه‌های مورد مطالعه مورد تفکیک قرار نگرفته است. تعارضات خانوادگی، چگونگی رابطه ولی-فرزندی، چگونگی سبک دلبستگی و مواردی از این قبیل در نوجوانان عادی مورد بررسی و کنترل قرار نگرفت. به همین خاطر پیشنهاد می‌شود نقش جنسیت به عنوان متغیر تعدیل‌کننده در سایر پژوهش‌ها در نظر گرفته شود. همچنین در پژوهش‌های آتی از ابزارهای دیگر و نیز مصاحبه و مشاهده جهت ارزیابی طرحواره‌های ناسازگار و نیازهای اساسی استفاده شود تا احتمال سوگیری کاهش یابد و صحت یافته‌ها افزایش یابد. و در نهایت بررسی و کنترل عواملی مثل وضعیت روابط خانوادگی و عملکرد خانواده نوجوانان عادی و ایتم در پژوهش‌های آتی مدنظر قرار گیرد.

منابع

- ۱) آهی، قاسم. (۱۳۸۵). **هنجاریابی نسخه کوتاه پرسشنامه طرحواره یانگ**، پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۲) آهی، قاسم؛ محمدی فر، محمد علی و بشارت، محمد علی (۱۳۸۶). «پایایی و اعتبار فرم کوتاه پرسشنامه طرحواره های یانگ»، **مجله روانشناسی و علوم تربیتی**، ۷۶، ۲۰-۵.
- ۳) حسینی، فریده السادات؛ پاکیزه، علی و سالاری، زهرا. (۱۳۹۲). «نقش طرحواره‌های ناسازگار اولیه و دشواری در نظم بخشی هیجانی در اضطراب دانشجویان»، **مجله علوم رفتاری**، ۷(۴): ۲۹۷-۳۰۵.
- ۴) خدابخشی کولایی، اناهیتا؛ باصری صالحی، نیلوفر؛ روشن چسلی، رسول و فلسفی نژاد، محمدرضا (۱۳۹۴). «مقایسه طرحواره‌های شناختی ناسازگار، باروهای غیر منطقی و مهارت های ارتباط در نوجوانان پرورشگاهی و غیر پرورشگاهی»، **فصلنامه روان-پرستاری**، ۲(۱): ۱۲-۱.
- ۵) دیوانداری، حسن؛ آهی، قاسم؛ اکبری، حمزه و مهدیان، حسین (۱۳۸۸). «فرم کوتاه پرسشنامه طرحواره یانگ (SQ-SF) بررسی ویژگیهای روانسنجی و ساختار عاملی بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کاشمر»، **پژوهشنامه تربیتی**، ۴(۵): ۱۲-۱.
- ۶) رحیمی، فیض اله؛ آتش پور، حمید و گل پرور، محسن (۱۳۹۸). «پیش بینی تمایل به طلا بر اساس باورهای فردی شخصیت، نیازهای اساسی و تله های زندگی زوج های متقاضی طلاق»، **دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی**، ۲۱(۲): ۱۳-۲۳.
- ۷) سیفی زاده، حامد؛ زارعی محمود آبادی، حسن و بخشایش، علیرضا (۱۳۹۸). «رابطه طرحواره های ناسازگار اولیه و سازگاری زناشویی با واسطه گری ترس از صمیمیت در متاهلین»، **فصلنامه خانواده پژوهی**، ۱۵(۴): ۲۵-۱۰.
- ۸) قدسی، احمد؛ صریحی، نفیسه و آقاییوسفی، علیرضا (۱۳۹۳). «رابطه انگیزه پیشرفت با طرحواره‌های ناسازگار اولیه و جو عاطفی خانواده»، **فصلنامه روانشناسی کاربردی**، ۸(۳۲): ۱۱۱-۱۳۱.

۹) کاظمی، شکوفه؛ کاکاوند، علیرضا؛ جلالی، محمدرضا و جوادی، حمیدرضا (۱۳۹۷). «ارتباط نیازهای اساسی گلاسر با فشارخون بالا در میانسالان: نقش واسطه‌ای شوخ طبعی»، **مجله علمی**

دانشگاه علوم پزشکی قزوین، ۲۲ (۲): ۶۴-۷۳.

۱۰) کاملی، زهرا؛ قنبری هاشم آبادی، بهرام علی و محمدیان شهرباف، حمیدرضا (۱۳۹۰). «بررسی اثربخشی گروه درمانی شناختی متمرکز بر طرحواره بر تعدیل طرحواره‌های ناسازگار اولیه در

دختران نوجوان بی سرپرست و بدسرپرست»، **مجله اصول بهداشت**، ۱۱ (۱): ۸۶-۹۸.

۱۱) وزیری، مزده (۱۳۹۴). «پیش‌بینی رضایت زناشویی زوج‌ها بر اساس نیازهای اساسی آن‌ها»،

روش روان‌شناسی، ۴ (۳): ۸۷-۹۶.

- 12) Cecero, J. J., Jashua, D., Nelson & Jacqueline, M. (2004). Tools and tenets of schema therapy. Toward the construct validity of the early maladaptive schema questionnaire. Research version (EMSQ-R). *clinical psychology and psychotherapy*, 11: 344-357.
- 13) Chen, K. C., & Jang, S. J. (2010). Motivation in online learning: Testing a model of self-determination theory. *Computers in Human Behavior*, 26(4), 741-752.
- 14) Doran, N., Luczak, S. E., Bekman, N., Koutsenok, I., & Brown, S. A. (2012). Adolescent substance use and aggression a review. *Criminal Justice and Behavior*, 39(6): 748-769.
- 15) Duba, D., Jill, D., Graham, M. A., Britzman, M., & Minatrea, N. (2009). Introducing the "Basic Needs Genogram" in Reality Therapy-based marriage and family counseling. *International Journal of Reality Therapy*, 28(2), 15.
- 16) Ibrahim, A., El-Bilsha, M., El-Gilany, A., Kahter, M. (2013). Prevalence and predictors of maladaptive cognitive schema among orphans in Dakahlia governorate orphanages. *Journal of psychiatry and alzheimers*, 3: 15-25.
- 17) Loyd, B. D. (2005). The Effects of Reality Therapy/Choice Theory Principles on High School Students' Perception of Needs Satisfaction And Behavioral Change. *International Journal of Reality Therapy*, 25(1).
- 18) Nargiso, J. E., Becker, S. J., Wolff, J. C., Uhl, K. M., Simon, V., Spirito, A., & Prinstein, M. J. (2012). Psychological, peer, and family influences on smoking among an adolescent psychiatric sample. *Journal of substance abuse treatment*, 42(3): 310-318.

- 19) Okorodudu, G. N. (2010). Influence of parenting styles on adolescent delinquency in delta central senatorial district. *Edo Journal of Counselling*, 3(1), 58-86.
- 20) Sheldon, K. M., & Niemiec, C. P. (2006). It's not just the amount that counts: Balanced need satisfaction also affects well-being. *Journal of personality and social psychology*, 91(2), 331.
- 21) Tan, T. X., Marfo, K., & Dedrick, R. F. (2010). Early developmental and psychosocial risks and longitudinal behavioral adjustment outcomes for preschool-age girls adopted from China. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(4): 306-314.
- 22) Thimm, J. C. (2010). Mediation of early maladaptive schemas between perceptions of parental rearing style and personality disorder symptoms. *Journal of behavioral therapy experimental psychiatry*, 41(1): 52-59.
- 23) Thimm, J. C. (2010). Personality and early maladaptive schemas: A five-factor model perspective. *Journal of behavior therapy and experimental psychiatry*, 41(4): 373-380.
- 24) Williams, L. E., Bargh, J. A., Nocera, C. C., & Gray, J. R. (2009). The unconscious regulation of emotion: nonconscious reappraisal goals modulate emotional reactivity. *Emotion*, 9(6): 847.
- 25) Young, J. E. (2003). *Cognitive therapy for personality disorder: a schema focused approach*. Sarasota. Professional resource Press.
- 26) Yung, T. R., & Tomara, P. S. (2007). The relationship between appearance scheme self-esteem, and indirect aggression among college women. www.proquest.com.